

Sosyal Hayatımızdaki Başlık-Kalın ve Mehir Kavramlarının Sosyolojik Tahlili

Mustafa AKSOY

Kültür unsurlarının tarihî temellerini ve fonksiyonlarını ortaya koyan saha araştırmaları, diğer tür araştırmaları bir yandan test etmeye yaramakta; öbür yandan da, içinde buldukları toplumların millî birliğinin korunması ve devam ettirilmesinde önemli görevler ifa etmektedirler.

Gerek millet olma sürecinde bulunan balk gruplarının, gerekse "sosyal bir gerçeklik" hüviyetini iktisab etmiş olan "milletleşmiş" toplumların sosyal hayatları bir dizi tabîî ve sosyo-kültürel unsurların etkisi altındadırlar. Sözkonusu etkilenme nedeniyle saf, "yabancı unsurlardan tamamen arınmış" bir kültürden söz etmek kabil olmadığı gibi, "milletleşmiş" toplumlarda kültürün tek bir varyanta sahip olduğu da iddia edilemez. Meselâ.evlilik olgusunu ele aldığımızda bu hususu açıkça görebiliriz: Her toplumda insanlar evlenir. Ancak, "evlenme törenleri sözkonusu olduğunda giderek derinleşen farklılıklar ortaya çıkmaya başlar. Üstelik aynı millî coğrafya (vatan) üzerinde dahi, farklı bölgeler gözönüne alındığında, özde aynı olsa da, görünümde farklı evlenme "ritleri" dikkati çeker.

Milletlerin dış kültür unsurlarından etkilenmeleri sürecinde önemli olan husus etkilenmenin bir "iktibas" şeklinde mi, yoksa bir "süzgeçten geçirme" ; yani seçici ve gözden geçirici bir etkilenme şeklinde mi gerçekleştirildiğidir. Bunlardan birincisinde, alıcı kültürün giderek bir "tâbî kültür"niteliğine dönüşmesi sözkonusu olduğu halde; ikincisinde, olsa olsa bir "kültürel renklilik"den söz edilebilir. Kültürel renklilik millî kültürün özünü tahrip etmez, ona karşı, dayanamıyacağı bir tehdit oluşturmaz. Aksine, alıcı kültürün kimliğinde nüans boyutları oluşturur ve bu boyutların getirdiği canlı ve dinamik yapılanma süreci "sosyal değişme" ve "metamorfizm" (öz yapıdan kaynaklanan ve kendiliğinden olan değişme) süreçleri çerçevesinde devam eder.

Toplumların iç dinamiğinin ahenkli bir şekilde devam etmesi için sosyal hayatı düzenleyici bir takım "temel" kurallara ihtiyaç vardır. Bu kuralları "dinî"; "ahlâkî"; "görgüye ilişkin" ve "hukûkî" kurallar şeklinde tasnif edebiliriz. Bunlardan en önemli kategoriye devletin bir dizi yaptırıma (müeyyide) bağladığı hukûkî kurallar oluşturur. Bu kurallar da geleneksel olarak "yazılı" ve "yazısız" olmak üzere iki alt kategoriye ayrılır. Bunlardan yazılı olanlar, diğerine nazaran daha güçlüdürler, yaptırıcı güçleri mevzuat halinde belirlenmiştir. Bu bakımdan "anayasa", "kanun", "tüzük" ve "yönetmelik" şeklinde bir güç sıralaması teşkil ederler. "Yazısız" olan diğer kategori ise, "örf" ve "âdet" unsurlarından oluşur.

Biz bu yazımızda yazılı hukuk ile yazısız hukukun içiçe geçtiği bir alanı oluşturan evlenme olgusu içerisinde "başlık" ve "mehir" kavramları üzerinde duracağız. Amacımız oldukça sık tekrarlanan bir yanlışlığı ortaya koymaktır.

Gerçekten Türk aile sisteminde çok önceleri de mevcut olmasına rağmen, en azından Orhun Âbidelerinde "kalın" ; günümüzde de "başlık" olarak bilinmekte olan geleneğimiz, bazı araştırmacılar tarafından bilerek veya bilmeden "mehir" (mihir-mhir) kavramı altında ele alınıyor. Kanaatimizce, bu tür tutumların gerisinde Türk Aile Hukuku ile İslâmî Aile Hukuku'nun birbirine benzerliğini ifade etme, yahut geleneklerimizi önemsememe düşüncesi yatmaktadır. Her iki halde de varılan sonuç aynıdır: Kavram kargaşası meydana getirmek.

Oysa, örf ve âdetlerimiz sosyal hayatımız açısından "hayatî" bir öneme haizdirler. Dolayısıyla de,yeni kuşaklara "görölmek istendiği" şekilde değil, "mevcut olageldikleri" şekilde tanıtılmaları gerekir. Sözkonusu değerlerimize bu açıdan baktığımızda, E.Güngör'ün belirttiği gibi, "...millî birliğin fikir temellerini işlemek ve birlik şuurunu kuvvetlendirmek en büyük vazifemiz olmalıdır" (1). Aile kurumu toplumların çekirdeğini teşkil ettiği için "millî birliğin fikir temelleri" konusunda önemli fonksiyonlara sahiptir. Ancak her nedense "Türk aile sosyolojisinin tarihî gelişimi birkaç inceleme bir yana bırakılırsa, henüz bilimsel olarak ele alınmış sayılamaz"(2). Buna rağmen Türk aile hukukunda çok önemli fonksiyonlara haiz "başlık" (kalın) geleneği ile Türklerin İslâm dinine girmelerinden soma dinî bir emir olarak görölmeye başlayan "mehir" kavramları nasıl olur da aynı kavramlanmış gibi ifade edilir?

"Başlık" ; Türkler arasında İslâmiyetin kabulünden önce göröldüğü gibi, İslâmiyetten sonra da "mehir"le hattâ ondan daha etkili olarak fonksiyonel varlığını sürdürmüştür. Bu süreçte, yani Türk evlenme sisteminde, "başlık" olumlu fonksiyonlarının yanı sıra olumsuz şekilde de görölmüştür. Bu nedenle bazı gençlerin evlenmelerine engel olduğu gibi, bazen de gençlerin "kaçarak" evlenmelerine yol açmıştır. Ancak, kaçırma olayının tatlıya bağlanması yine genel olarak "başlık" geleneğinin yerine getirilmesiyle olmuştur. Bu hususta, Eröz, Korkuteli'nin Söbüce Yaylasında Yörükler arasında kız kaçırma olayından soma yaşlıların araya girmesi ile "kalın" kesildiğini tespit etmiştir(3).

Biz de aynı geleneğin Kadirli, Kozan, Feke, Saimbeyli, Pozantı, Karaisalı ve Tufanbeyli'nin köylerinde mevcudiyetini tesbit ettik* .Ayrıca, bu yörelerde eskiden kız, ailenin olduğu gibi oymağın (soyun) da aktif üyesi olduğu için "başlık", bazen kızın ailesi istemediği halde akrabaları tarafından istenmiş ve verilmiştir.

Yüzlerce yıl ve coğrafi farklılığa rağmen İnan, eski Türklerde ve yıllarca yaşadığı Orta Asya'da Türkleri arasında aynı geleneğin yaşadığını belirtir(4). İfade edildiği gibi, "başlık"ın konusu kadın olmakla beraber, onu alan kadın değil, ailesi, hattâ akrabasıdır. Çin kaynaklarına göre de, Uygurlar da "kalın" malını kızın akrabası alırdı(5). Oysa "mehir" doğrudan evlenen kadınla ilgili olup, onu alan da bizzat kendisidir.

"Başlık"da çeşitli tartışma ve uzlaşmalar olduğu halde, "mehir"de sadakat, yani alan kadının rızası söz konusudur. Başka deyişle ``mehir"de verilen malın miktarından çok, alan şahsın kabulü önemlidir(6). Diğer yandan "mehir, nikah esnasında erkek

tarafından kadına verilen ağırlıktır...(7). Başlık ise, yukarıda belirtildiği gibi, kadına değil, akrabasına ya da ailesine verilir. Erkek haksız yere karısını boşarsa "kalın"ı geri isteyemez ve kadın kendiliğinden baba evine dönerse kızın ailesi ya da akrabaları "kalın"ı geri vermek zorundadır(8). Yani, eski Türk geleneğinde haksız olarak evlilik müessesesine son veren taraf "başlık"tan vazgeçmek zorundadır. Belki bugün böyle durumlara sık sık karşılaşmıyoruz; ama bir yandan da binlerce yıllık geleneğimizin "Türk Medeni Hukuku'nda yazılı biçimle ifadesini bulduğunu görüyoruz)T M.K. Mad. 82, 84, 86 ve 143).

Diğer taraftan "mehir kadının kendi malıdır, bu sebeple evlenme nihayet bulsa bile, kadın onu muhafaza ede (9). Bu husus, Bakara Suresi 229. âyetde "kadınlara verdiğiniz mehri geri almanız size helâl olmaz" ve Nisa Suresi 4. âyetde ise, "aldığınız kadınların mehirlerini isteyerek ve Allah'm bir atıyyesi olarak verin" hükümleri ile ifade edilmiştir. Ayrıca, "nikâhta mutlaka mehir lazımdır"(10). Hadisi şerifi mehirsiz nikâhı yasaklamıştır. Oysa "kız kaçırma" geleneğinin olduğu Türk evlenme sisteminde her nikâhta mutlaka "başlık" yoktur.

"... Başlığın zorlayıcı ve çatışmalara yol açan durumu karşısında mehir'in dinin bir emri olması nedeniyle, uyumcu niteliği arasındaki önemli farkı gösterir"(11). Diğer taraftan "başlık" veya "kalın" binlerce yıllık Türk kültürünün örf ve geleneğinden, yani sosyal hayatından kaynaklandığı halde; "mehir" Kur'ân'dan, yani ilâhî bir emirden kaynaklanmaktadır.

Sosyal hayatta durağanlık olmadığı için, değişim sürecinin durması da söz konusu değildir. Bu nedenle, "başlık" her devirde, her zaman sosyal değişim sürecine uygun olarak kılık değiştirmiştir"(12). "Mehir" ise, Kur'ân'dan kaynaklandığı için, değişmeye uğraması sözkonusu olamaz. "Başlık"ın esnek, "mehir"nin kesin nitelikteki hükümlerine rağmen, 1986'da sosyoloji lisans tezimizi teşkil eden bir araştırmada, Kadırlı'ya bağlı Yusufizzettin(13) (Binboğa) köyünde hiç kimsenin "mehir" vermediğini ve bu kavramın muhtevâsının yeterince ifade edilemediğini tesbit ettik. Bu araştırmadan sonra Kadırlı'nın diğer bazı köylerinde yaşayanlarla yapılan mülakatlarda da aynı hususu tasdik edici ifadeler tesbit edilmiştir.

Çukurova'da 1920'lerde saha araştırmaları yapmış olan folklorcu A.Rıza Yalman, "söz kesiminde, oğlan tarafından kızın babasına veya velisine bir miktar para verilir. Bu paranın ismine başlık denir"(14) der. Diğer taraftan, 1930'larda Burdur, Mersin, Niğde ve Denizli'nin bazı bölgelerinde yaşayan yörükler arasında saha araştırması yapmış olan folklorcu Güngör de nişan'a "kız tarafına ağırlık (kalın) üzerinde anlaşıldıktan sonra karar verilir"(15)der. Bu ifadeler ile başlık geleneğinden söz eden Yalman ve Güngör, söz konusu olan eserlerinde "mehir" kavramından bahsetmemişlerdir.

Sonuç: Millî kültürümüzün araştırılması ve elde edilen bilgilerin sağlıklı bir düşünce süzgecinden geçirilerek ilim camiasına sunulması her araştırmacının millî görevidir. Bu görevin ifası için, yapılan her çalışma takdire şâyandır. Ancak, her araştırmacının sonuçlarının tek gerçeklik olduğu düşüncesine saplanmak, ilim adına ilmi baltalamaktır. Yazar-gazeteci Akyol'un ifadesi ile "cumhuriyet aydını ilmin yanılabilirliğini kabul etmez. Halbuki düşünebilmenin ilk şartı ilmin yanılabilirliğini kabul etmektir"(16). Bu anlayışla yapılan her çalışma bir sonrakine yardımcı olduğu gibi, yeni yeni bilgilerin ortaya çıkmasına, dolayısıyla millî kültürümüzün sağlıklı şekilde incelenerek millî

bütünlüğümüzün daha sıkı bağlarla dokunmasına vesile olur. Aksi takdirde "hakikatten kötülük çıkacağına düşünmek için ya sahtekâr ya da geri zekâlı olmak gerekir"(17).

Bu ifadelerin ışığı altında Türk dünyasındaki "mehir" ve "başlık" kavramlarını yeniden tahlil ederek, sosyal hayatımızdaki fonksiyonlarını tesbit etmek gerekir.

Dip Notlar:

1. Erol Güngör, Dünden Bugünden, Ankara, 1982, s. 156.
2. Orhan Türkdoğan, "Evlenmede Başlık Geleneğinin Sosyolojik Açıklanması" Uluslararası Folklor Kongresi Bildirileri, IV.cilt, 1976, s. 315
3. Mehmet Eröz, Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz, 1983, s. 12
- *Sözü geçen geleneğin Adana'nın diğer köylerinde de var olduğu kanaatindeyiz.
4. Abdulkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, 1968, s. 348.
5. Abdulkadir İnan, a.g.e., s. 348
6. Ahmet Davutoğlu, Selamet Yolarr, III. cilt, tarhsiz, s315.
7. O. Spies, İslam Ansiklopedisi, VII. tilt, s. 484
8. Bahaeddin Ögel, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, 1979, s. 179.
9. O. Spies, a.g.e., s. 485.
10. Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s. 240. 11. Orhan Türkdoğan, a.g.e., s. 343.
12. Orhan Türkdoğan, a.g.e., s. 316.
13. Adı geçen köy halkı Kalaç-Halaç, Torun ve Ömerli oymaklarmdan müteşekkil olup, tamamen sünnîdir. Ayrıca şehrin müftüsü yıllarca çok yakın olan komşu köy (Harkaçığı)de yaşamış olup, adı geçen köy halkının akrabasıdır.
14. A. Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, 11. cilt, Ankara, 1977, s. 208. 15. Kemal Güngör, Cenubi Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki, Ankara, 1941, s. 71-73.
16. Taha Akyol, "Mülakat", Töre Dergisi, 164. sayı, s. 4.
17. Erol Güngör, "Tarih Tartışması ", Türk Edebiyatı Dergisi, 106. sayı, s. 21.